

Предраг ТОДОРОВИЋ
ДРАГАН АЛЕКСИЋ
КАО ЛИКОВНИ КРИТИЧАР

Институт за књижевност
и уметност, Београд

(Јасна Јованов, Драган Алексић. *Ликовне кријишке*, Београд:
Народна библиотека Србије, Нови Сад: Спомен збирка Павла
Бељанског, 2017, 391 стр.)

Књига Јасне Јованов *Драган Алексић. Ликовне кријишке* подухват је вредан пажње, тим пре што много сличних није било раније, ако изузмемо књигу Владимира Розића *Ликовна кријишка у Београду између два светска рата* из 1983. године. О Драгану Алексићу, нашем вехементном дадаисти, писано је прилично, и то позитивно, последњих деценија, кад се променио однос према „мање вредним“ српским авангардним покретима – курс који су дуго после Другог светског рата диктирали српски надреалисти, на челу с Марком Ристићем, засевши на престо с новим комунистичким властима, којима су удворички служили. Прокажен и одстрањен из наше културе, историје књижевности и уметности, Драган – Дада Алексић се тек трудом истраживача попут Радомира Константиновића, Гојка Тешића, Радована Вучковића, Јасне Јованов и аутора овог текста, почев од краја шездесетих година па до данас, „вратио“ у окриље српске књижевности, где му је одувек и било место.

Срж ове књиге су сабране Алексићеве ликовне критике, објављиване у дневним новинама *Време*, у периоду од 1927. до 1938. године. Алексић је за *Време* писао од преласка у Београд крајем 1922, па све до почетка рата. Био је врстан и свестран новинар и репортер, кога су веома ценили колеге новинари попут Предрага Милојевића и Лоле Димитријевића. Осим репортажа и ликовних критика, писао је књижевну, филмску и позоришну критику. Импозантан број од осамдесет и шест критика говори о његовом занимању за ликовне уметности. Оно што не спада у ликовне критике, али је ипак уврштено у ову књигу, јесу Алексићеве текстови настајали у годинама његове дадаистичке активности. Тврдња да овакви текстови спадају у ликовне критике ничим није утемељена, а позивање Јасне Јованов на рад Зорице Лојпур Богдановске, која је „својим текстом о његовом дадаистичком ликовно-критичком раду померила Алексићеве критичарске почетке са 1923. године“ (37) је мањкаво јер се нигде не наводи који је то рад, нити на који је начин Зорица Лојпур Богда-

новска то урадила! То су жанровски хибридне творевине, типично дадаистичке, између есеја, прозних играрија, дадаистичког новоговора, поезије, објављиване 1921. и 1922. у *Зенићу*, *Дага-Танку* и *Дага Цезу*. Реч је о текстовима „Курт Швитерс Дада“, „Татлин НР/s + Човек“, „Архитектура“ и „Архипенко“. Текст насловљен „Архитектура“ заправо је само фрагмент дужег Алексићевог текста „Како би да вам не рекнем да је ДАДА“, објављеног у *Дага-Танку*, на странама 2–5, у коме је реч и о драми, музици, поезији, сликарству, и који је и иначе фрагментарно распоређен, с пасусима међусобно одвојеним другим текстовима, прозним или поетским, као још једна врста дадаистичке визуелно-типографске играрије. Сви ови текстови објашњавају Алексићеву новоусвојену поетику дадаизма, а избор Швитерса, Татлина и Архипенка само казује о његовим фасцинацијама тим врхунским уметницима. Негде на средокраћу између ове две скупине текстова, теоријско-уметничких и критичких приказа, смештена су два текста из 1923, која Алексић пише по доласку у Београд. Оба су објављена у часопису *Мисао* („Европа у знаку црначке уметности“ и „Конструктивно сликарство“) и пре спадају у домен есеја него ликовне критике. Први је омаж освајању Европе тих година „примитивном“ уметношћу. То није била само афричка већ и океанијска, азијска и јужноамеричка уметност, која је фасцинирала махом уметнике ликовне авангарде. Из Америке стиже цез, типична форма „црначке уметности“, која је преплавила ноћне клубове, радио-програме, мјузик-холове, па не чуди што је Драган Алексић своју другу дадаистичку ревију, из више разлога, насловио *Дага Цез*. Цез ће, такође, попут „примитивне“ ликовне уметности и филма, прихватити бројни уметници авангарде – Драган Алексић, браћа Мицић, Бошко Токин – који ће бити његови пропагатори у српској авангарди. Алексић спомиње и црначко сликарство, скулптуру, чак и поезију: кубисти, дадаисти, експресионисти су били одушевљени тим открићима, која су утицала на сликарство и поезију авангарде. Други текст посвећен је модерном сликарству, које појавност претвара у апстракцију, још од појаве Сезана. Алексић експлицитно именује Брака и Пикаса као представнике аналитичког кубизма и наговештава будућу доминацију апстракције која ће синтетизовати сликарство, пре свега конструктивистичко.

Јасна Јованов нас уводи у књигу текстом „Ликовни критичар Драган Алексић (1901 – 1958)“. Осим познатих детаља из Алексићеве биографије, ауторка се највише бави његовим ликовним критикама објављиваним у *Времену*. Она у овом делу увода износи и једну произвољну констатацију – да је Алексић по преласку у Београд 1922. извршио „снажан утицај на младе српске песнике-надреалисте: Мони де Булија, Риста Ратковића, Радета Драинца и друге“ (11). Ово може бити тачно само за Булија, који је 1924, у непосредном сусрету с надреалистима у Паризу, био примљен у њихов круг, потпуно

независно од групе „београдских надреалиста“ и пре свих њих. Такође, био је аутор и првог нашег аутоматски написаног текста, што и јесте била нека врста испита за улазак у покрет. Што се тиче Ратковића, он јесте неко време сматрао себе надреалистом, али никад се није прикључио оној фамозној београдској скупини богаташких татиних синова. Међутим, његов песнички проседе је пре свега експресионистички, а захваљујући Алексићу (баш као и Були) био је пре под утицајем дадаизма него надреализма. Коначно, обојица су појединим својим радовима уврштени у нашу *Анџолоију српској дадаизма*. Драинац ни у ком случају не спада у надреалисте. Напротив, он је својим јавно исказиваним презиром према припадницима тог покрета код нас „зарадио“ батине: на улици га је пресрела и „јуначки“ пребила скупина надреалиста, па се још и хвалила тим непочинством! И Ратковић и Драинац су у појединим текстовима отворено критиковали надреализам, навукавши на себе њихову омразу. Исто то је радио и Љубомир Мицић у *Зеници*. Тиме су они запечатали своје поратне судбине, тако да су дуго били одстрањени из наше културе и књижевности. Но, није спорно да је Драган Алексић извршио знатан утицај на ту скупину младих београдских писаца.

И неколико речи о транскрипцији страних имена. Нажалост, у лабавим формама српског језика често се јављају дублети и у нечему где би требало да постоји јасно утврђена норма. Тако се у овој књизи спомињу Татљин, Пуни, Мохољ-Нађ, Хуан Гри, Тео Ван Дезбург, Сурваж, иако је данас њихова чешћа транскрипција Татлин, Пуњи, Мохоли-Нађ, Хуан Грис, Тео ван Дусбург и Сирваж.

Занимљив је Алексићев избор изложби о којима пише. Међу сликарима и вајарима су: Милена Павловић-Барили, Ђура Јакшић, Михаило Петров, Бранко Ве Пољански, Петар Палавичини, Јован Бијелић, Петар Коњовић, Мило Милуновић, Петар Добровић, Иван Табаковић, Недељко Гвозденовић, Стојан Аралица, Тома Росандић.

Драган Алексић пише и о групним и о „јесењим“ и „пролећним“ изложбама, изложбама архитектуре група „Облик“, „Зоограф“ и „Земља“, друштва „Лада“, о француској савременој уметности, о руским сликарима и вајарима, о бугарским и пољским сликарима, о средњовековној уметности. Само ово летимично навођење изабраних уметника и група сведочи о Алексићевом широком распону занимања за ликовну уметност. „С друге стране“, примећује Јасна Јованов (2017: 25), „није се либио ни да зађе у атељеа афирмисаних величина српске уметности деветнаестог и почетка двадесетог века, као што су Урош Предић, Ђока Јовановић или Тома Росандић, или да, на себи својствен начин, бираним речником, прокоментарише заборављено сликарство Ђуре Јакшића као и његов карактер.“

Јасна Јованов скреће пажњу и на још један аспект Алексићевог рада као ликовног критичара – његово упорно трагање за младим

талентима и покушај да у њиховом раду „пронађе ону искру бескомпромисности, луцидности и храбрости коју је, током кратке младалачке дадаистичке епизоде, и сам показао“ (Јованов 2017: 25). Имена побројаних уметника јасно говоре о таквом Алексићевом интересовању. Између модернизма у српском сликарству, од оних који су мењали каноне, све до наших авангардних ликовних уметника, Алексић је недвосмислено и стално испољавао занимање за нове појаве у ликовности. И на такав начин он је у свом новинарском послу остао доследно на страни новог и, често, авангардног. Изражавајући се афирмативно, на пример, о Михаилу Петрову и Пољанском, па и Јовану Бијелићу, својим саборцима и сарадницима из периода авангардног деловања, како у часописима тако и у јавним наступима, Алексић и као новинар остаје на позицији борца за одбрану модерног израза.

Поред уводног текста, Алексићевих ликовних критика, ова књига садржи и регистар имена, као и репродукције слика појединих наших сликара насталих у периоду између два рата, кад је Алексић и писао о већини њих. Уз списак критика, дат на крају књиге по годинама објављивања и уз навођење њихових извора, оно што недостаје јесте њихова пагинација у Садржају на самом почетку књиге. Тиме би се знатно олакшало њихово тражење у књизи. Ипак, упркос понеком недостатку, ова књига Јасне Јованов посвећена Драгану Алексићу као ликовном критичару драгоцен је допринос нашој култури. Она показује и неке друге одлике Алексићевог деловања у српској култури, осим већ познате димензије његовог дадаистичког ангажмана.